

Træhjælmene fra Uglemose

af
Therkel Mathiassen

Artikel fra årbog 1952
Lolland-Falsters Historiske Samfund

Træhjælmene fra Uglemosen.

Af *Therkel Mathiassen.*

Blandt de Oldsager, der er fremkommet ved Tørveskæring i Krigsaarene og Aarene derefter i Moser paa Lolland-Falster, indtager Fundene fra Uglemose i Birket Sogn en fremtrædende Plads. I Aarene 1948—49 gravede Entreprenør R. L. Schifter, Søllested, Tørv i den Del af Uglemose, der hører under Nygaard i Lindet, og derved fremkom der en Del Oldsager, hvoriblandt tre Hjælme eller Hatte af Træ. I 1948 blev fundet een, den største af dem, der nu tilhører Entreprenør Schifter; i 1949 blev fundet to, hvoraf den ene dog smuldrede helt bort, medens den anden tilhører Seminarieelev, Frk. Grethe Christensen, Vordingborg, Datter af Finderen, Dræningsmester Christensen, Utterslev; Frk. Christensen ejer ogsaa en Stump af en Bencil, der blev fundet siddende i den tredie, nu forsvundne Hjælm. Begge de bevarede Hjælme har været indsendt til Studium og Konservering paa Nationalmuseet. I 1949 besøgte Lederen af Nationalmuseets Moselaboratorium, Afdelingsgeolog, mag. scient. J. Troels-Smith, Uglemosen for at danne sig et Billede af Forholdene, og nedenstaaende Oplysninger om Mosen skyldes hans Rapport; ligeledes aflagde han et Besøg hos Entreprenør Schifter for at se de andre Fund, der er gjort i Mosen.

Den ret store Uglemose ligger et Par Kilometer Sydvest for Birket By paa Nord-Lolland. Mosen bestaar af tre Dele, der tilsammen danner en Halvmaane, og det er i den østlige Del af Mosen, at Fundene er gjort. Lagfølgen i Mosen er følgende: Øverst et Lag Tørv, der nederst maa kaldes Sumptørv, højere oppe Skovtørv; dette Tørvelag er i Midten

Fig. 1. Den først fundne Hjælm, set fra Siden.

af Mosen $1\frac{1}{2}$ m tykt, men aftager i Tykkelse mod Bredderne. Under Tørven findes et Lag Dynd (»Gytje«) med mange Snegle- og Muslingeskaller og saaledes stærkt kalkholdigt; dette er dannet i aabent Vand, medens Mosen endnu var en aaben Sø. Sumptørven, der har forvandlet Søen til Mose, er groet fra Bredden udefter, saaledes at Grænsen mellem Gytjen og Tørven stort set er ældst nær Bredden og yngst i Midten af Mosen, hvor Tilgroningen er foregaaet senest. Det er i dette Grænselag mellem Gytje og Sumptørv, at Oldsagerne er fundet, men paa forskellige Steder i Mosen, uden at det nu er muligt nøjere at stedfæste de enkelte Sager; en pollenanalytisk Undersøgelse af Mosen vil derfor næppe kunne føre til nogen sikker Datering af Hjælmene.

Følgende Sager er fundet i Mosen: Et helt Lerkar, et saakaldt Tragtbæger, med flad Bund, Bugen dekoreret med

Fig. 2. Den først fundne Hjælm, set fra Undersiden.

lodrette indridsede Striber og Randen med en Række Gruber, dannet ved at stikke med en Pind; dette Kar stammer fra Yngre Stenalder, nærmere betegnet Slutningen af Dyssetiden, omkring 2200 før Kristi Fødsel. En Grønstensøkse med Skaftthul, der dog ikke er boret færdig, af den Slags, der plejer at kaldes Arbejdsøkse, en plump og tung Økse. Den tilhører Slutningen af Stenalderen, Dolktiden, 15—1600 før Kristi Fødsel. Et Skaar af et Lerkar med Hank, antagelig fra Ældre Romersk Jernalder, de første Par Aarhundreder efter Kristi Fødsel. En Kastespydspids, dannet ved at tilspidse en hul Knogle, ogsaa fra Ældre Jernalder. Dernæst nogle Sager, hvis Tid ikke nærmere kan bestemmes: Kranium af en voksen Mand; Brudstykker af to Barnekranier, begge med Kraniebrud, frembragt ved Slag med en Kølle eller lignende; talrige Knogler og Kraniedelev af Okse og Svin.

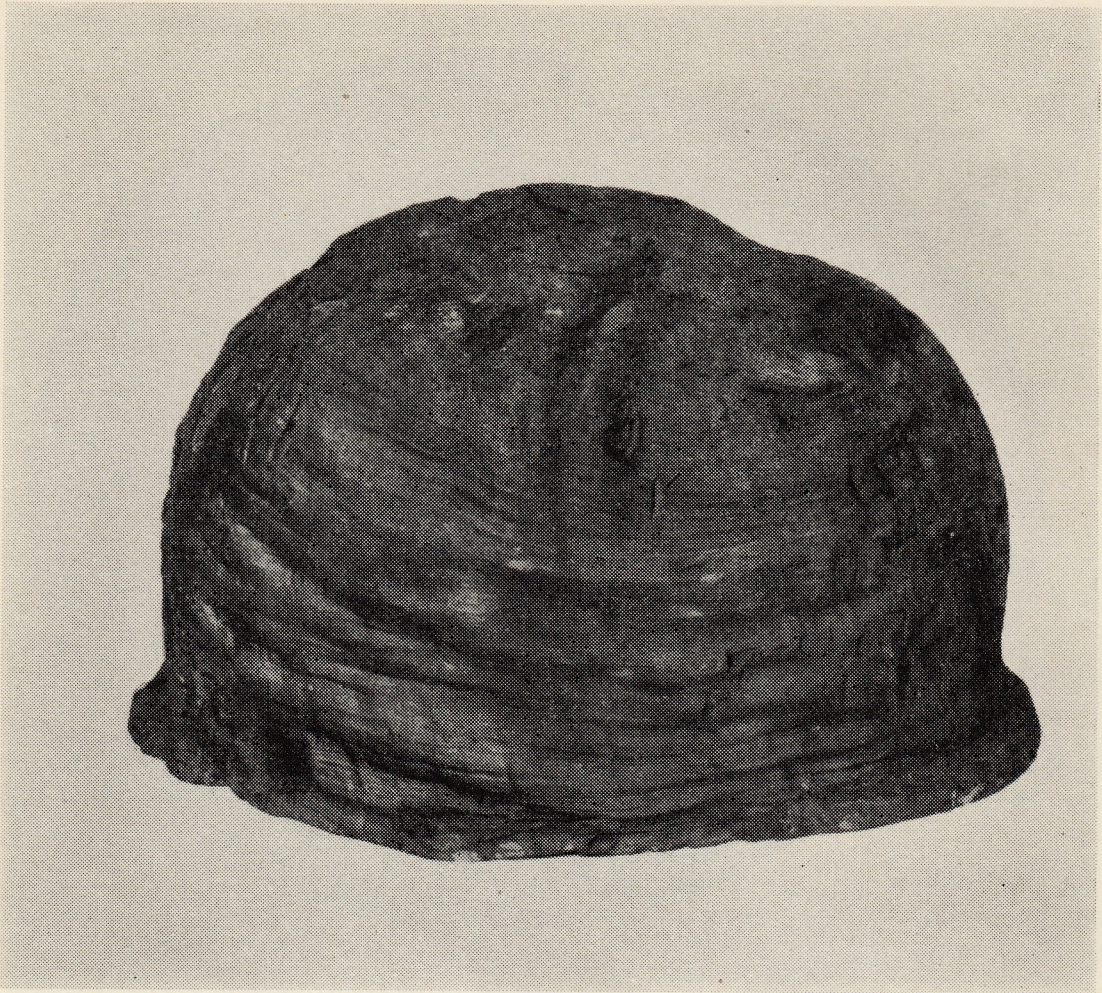

Fig. 3. Den anden Hjælm, set fra Siden.

Hertil kommer saa Hjælmene, som vi nu vil betragte lidt nærmere. Fig. 1 viser den først fundne af dem fra Siden, Fig. 2 fra Undersiden. Den er dannet af stærkt knudret Rodtræ, formentlig El. Længden er 34,5 cm, Bredden 32 cm, Højden 19 cm; det indre Hulrum er 20,5 cm langt, 18 cm bredt og 13 cm højt. Pulden er rund eller snarere lidt oval, med en tydelig Længdekam; Bræmmen er omkring 3 cm bred paa Oversiden, $6\frac{1}{2}$ —8 cm paa Undersiden. Hjælmens Overflade er ret ujævn, og Bræmmens Underflade er noget vindskæv.

Den anden Hjælm, Fig. 3—4, er lidt mindre, mere oval, med smallere Bræmmer og knap saa svær; Materialet er det samme, men ikke slet saa knudret. Længden er 28 cm, Bredden 17, Højden 19; det indre Hulrum er $20\frac{1}{2}$ cm langt, $14\frac{1}{2}$ cm bredt og 14 cm højt; Bræmmen er foroven kun omkring 1 cm bred, paa Undersiden 4 cm ved Enderne

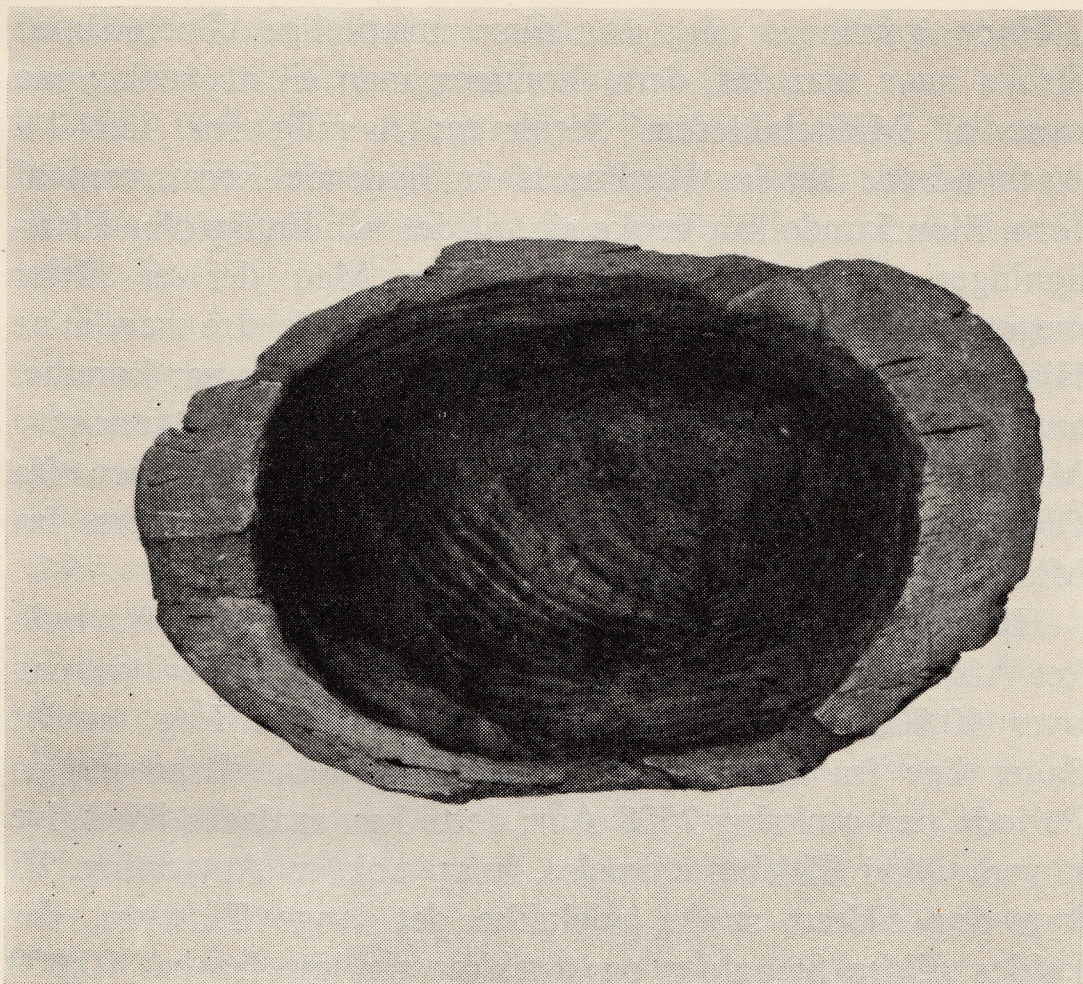

Fig. 4. Den anden Hjælm, set fra Undersiden.

og 1 cm ved Siderne. Ogsaa her findes en tydelig Længdekam. Set fra Enden er Hjælmen noget skæv, stejlere ved den ene Side end ved den anden.

Det er saaledes nogle ganske solide Træhatte, vi har med at gøre; de har næppe været særlig behagelige at gaa med, saa det har sikkert ikke været Hverdagens Hovedbeklædning. Men de har kunnet yde en ganske god Beskyttelse i Kamp, saa de maa utvivlsomt opfattes som Hjælme. Dette bestyrkes ogsaa af den Benpil, der sad i den tredie, forsvundne Hjælm. Dræningsmester Christensen pillede den selv ud; den sad skraat ind i Hjælmen, saaledes at Enden netop ragede udenfor. Pilespidsen er trind, tynd, men lidt krum, lavet af en massiv Knogle; Længden er 4,2 cm, Tykkelsen bagtil 0,45 cm; bagtil er den afbrudt. Overfladen er glat, blank, med tydelige Snitfacetter, der synes at være lavet med en Metalkniv.

Hvor gamle er de nu, disse mærkelige Træhjælme? Straks naar man ser dem, kommer man til at tænke paa visse af Middelalderens Jernhatte; navnlig fra 13.—14. Aarhundrede kendes Hjælme af en lignende Form, men af Jern. Man kunde saa tænke sig, at det var Fattigfolks Efterligninger af Stormænds Jernhjælme. Men der er altfor meget, der taler herimod: Hvordan skulde tre saadanne Hjælme være kommet ud i Mosen, uden at der var kommet andre Middelaldervaaben med? Hvad der er fundet i Mosen, i samme Lag som Hjælmene, er altsammen fra Oldtiden. Og saa Benpilen, den kan næppe være fra Middelalderen.

Hjælmene maa saaledes være fra Oldtiden, men fra hvilket Afsnit af den? Oldtiden dækker jo over en Periode paa over 10.000 Aar. Der er i Mosen, i samme Lag, fundet Sager lige fra Dyssetid til Ældre Jernalder, altsaa fra en Periode paa omkring 2500 Aar; dette kan saaledes ikke give nogen sikker Tidsbestemmelse, knap nok en Antydning. Vi kan dog sikkert straks udelukke det lange Tidsrum, der kaldes Ældre Stenalder og strækker sig lige fra ca. 10.000 til ca. 2500 før Kristus; disse primitive Jægere og Fiskere har utvivlsomt ikke haft saa solide Dækvaaben i Kamp under deres eventuelle smaa, lokale Stridigheder. Vi maa dernæst betragte hele Fænomenet Oldsagsfund i Moser. Hvordan kommer der Oldsager i Moser? Der kan være Tale om Udsmid fra Bopladser ved Bredden; men saadanne Bopladser kender vi ikke her, og det er ogsaa mest Ældre Stenalderes Folk, der slog sig ned ved Søbredderne. Saa kan der være tilfældigt tabte Sager; men dertil synes der at være for mange i Uglemosen. Forklaringen er snarere den, at Uglemosen hører til de Offermoser, som vi efterhaanden kender saa mange af, Moser, der har været indviet til Guderne, og hvor man Tid efter anden har bragt dem Ofre i Form af udlagte Genstande. Og de Sager, der er fundet i Mosen, støtter afgjort denne Formodning: Lerkarrene, Øksen, Dyreknoglerne, de knuste Menneskekranier (Menneskeofre?). Sammen med disse andre Sager er rimeligvis ogsaa Hjælmene blevet lagt ud som Offer til de højere Mag-

ter; og at man finder tre sammen tyder ogsaa i denne Retning, at man har bragt et kollektivt Offer.

Men til hvilket Afsnit af de 2500 Aar, disse Offerfund stammer fra, kan da Hjælmene henføres? Her støder vi paa Vanskeligheder, idet vi ikke kender Paralleler til dem andetsteds fra.

Men lad os se paa Mulighederne. Benpilen faar os straks til at tænke paa Stenalder, og der er jo ogsaa flere Stenaldersager mellem Fundene. Men alligevel? Kan det tænkes, at Yngre Stenalders Bondesamfund har haft saadanne Hjælme? Man vil ikke rigtig tro det. Man kender heller ikke andetsteds fra Oplysninger om, at Stenalderfolk skulde have kendt Hjælme; de synes at tilhøre senere Afsnit af Krigshistorien. I Europa kendes Hjælme først fra Yngre Bronzealder; fra denne Tid stammer vore egne hornede Bronzehjælme, der blev fundet under Krigen i Viksø Mose; men de er rigtignok af en hel anden Form end Træhattene fra Uglemosen. Vi har dog i Europa i denne Tid Hjælme, der langt mere minder om vore, med rund Puld og en bredere eller smallere Bræmme; de kendes fra den Yngre Hallstattkultur, der havde hjemme omkring Alperne, og lignende kendes ogsaa fra Etruskerne i Norditalien. Kan de da ikke høre hjemme i Slutningen af Bronzealderen eller maaske snarere i vor noget dunkle ældste Jernalder, hvor Jernet endnu var ret sparsomt og hvor man i udstrakt Grad maatte klare sig med andre Stoffer som Ben og Træ? Det rigeste samlede Fund, vi har fra denne Periode, Baadfundet fra Hjortspring Mose paa Als, viser dette i udpræget Grad; mange af Kastespjidskerne er af Ben og Skjoldene af Træ. Er det da ikke det rimeligste at henføre Hjælmene til dette Tidsafsnit? Benpilen synes jo tilskaaret med en Metalkniv. Maaske? Men der er dog en Vanskelighed: Vi kender ikke i det store Vaabenfund fra Hjortspring en eneste Benpil, ja i det hele taget intet, der tyder paa, at man har anvendt Bue og Pil. Naa, at den Krigerflok, der har lidt Nederlag paa Als, ikke har anvendt Bue og Pil behøver naturligvis ikke at betyde, at dette Vaaben ikke kan have været anvendt paa Lolland, samtidig eller lidt før eller

senere. Alt ialt vil jeg saaledes mene, at der er mest, der taler for at henføre Hjælmene fra Uglemose til Ældre Jernalder, Aarhundrederne paa begge Sider af Kristi Fødsel.

Lad mig til sidst komme med et lille Hjertesuk: Begge de bevarede Hjælme tilhører Privatfolk, der ikke vil skille sig ved dem; dette kan være meget rosværdigt, da det vidner om Interesse for Oldsager. Men: Træsager er skrøbelige Sager, der meget let gaar til Grunde, hvis de ikke behandles tilstrækkelig varsomt, eller hvis de ikke opbevares under nogenlunde ensartede Temperatur- og Fugtighedsforhold. Disse mærkelige, ja enestaaende Stykker, skulde nødvendig ødelægges. Jeg vil da slutte med at udtale det Ønske, at Hjælmene fra Uglemose overgaar til et Museum med betryggende Opbevaringsforhold, inden det er for sent.